

Eco-Town : การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยา พระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร*

Eco-Town : The Development a System of Environmental Management on Buddhist Ecology Approach of Temples in Bangkok

พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาร นองพร้าว) และพระมหาสุทิตย์ อบอุ่น
Phramethithammajarn (Prasarn Nongphrao) and Phramaha Suthit Oboun
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: P_K_16@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานคร ตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร 3) เพื่อบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากวัด จำนวน 4 วัดในกรุงเทพมหานคร จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 40 ราย ที่เข้าร่วมโครงการวัดสร้างสุข วัดบันดาลใจ จากนั้นนำผลการศึกษามาวิเคราะห์ เพื่อเสนอเป็นแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครนั้น ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการตามพันธกิจที่ศาสนของวัดที่มีอยู่ในอดีต มีกระบวนการจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การจัดการของเสีย การทำความสะอาด รวมไปถึงการจัดการสภาพแวดล้อมทั่วไปอยู่ในระดับต่ำ ต่อมาเมื่อมีการศึกษา และพัฒนาร่วมกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมใหม่

*ได้รับบทความ: 27 สิงหาคม 2561; ตอบรับตีพิมพ์: 31 สิงหาคม 2561

Received: August 27, 2018; Accepted: August 31, 2018

โดยอาศัยแนวคิด 5 ส การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม และการจัดการนิเวศวิทยาเชิงพุทธ

2. ผลการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร ตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธนั้น พบว่า ทั้ง 4 วัด มีกระบวนการจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น โดยมีการวางแผนการศึกษาที่คำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ ภูมิสถาปัตยกรรม ความยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ และการจัดการในสังคมเมือง ผลที่เกิดขึ้นทำให้วัดมีการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมที่สวยงามมากขึ้น เป็นระบบที่เอื้อต่อการสร้างผังเมืองขนาดเล็ก โดยมีการดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับวิถีสมาคมในกรุงเทพมหานคร

3. ผลการศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศของวัด และชุมชนในกรุงเทพมหานครนั้น สามารถนำหลักการนิเวศวิทยาเชิงพุทธมาสร้างแนวคิดและกระบวนการที่ทำให้พระสงฆ์ และชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีกระบวนการที่คำนึงถึงความยั่งยืน มีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นระบบมากขึ้นเพื่อเป็น Eco-Town

คำสำคัญ: Eco-Town; การจัดการสิ่งแวดล้อม; นิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา

Abstract

This research purposes 1) To study pattern and environmental management on Buddhist ecology of temple in Bangkok. 2) To system development for environmental management on Buddhist ecology system of temple in Bangkok and 3) To integrating Buddhist ecology concept for development temple and community to Eco-Town in Bangkok, this research is action research by collecting data from four temples and forty key-informants who responsibility about “Happy Temple” and “Inspire Temple” projects in Bangkok. The data analysis presents the path of environmental management of temple and community in Bangkok.

In other that the result found:

1. The most of pattern and environmental management on Buddhist ecology of temple in Bangkok is temple and community planning relied on the old landscape. The management, maintenance, preserve, waste management also environmental management have still low concerned. Since the temple participant “Happy Temple” and “Inspire Temple” projects, they initiated to new environmental management by using 5 S (5 Explanation), landscape architecture, and Buddhist ecological management.

2. The result of system development for environmental management on Buddhist ecology system of temple in Bangkok found all of temples have increasing concern about management system. They plan to study Buddhist cultural, landscape architecture, sustainable Buddhist ecology and urban society management, then the temples are changed landscape to charitable to small size landscape planning. By conduct from network of environmental development and community way in Bangkok.

3. The integrating Buddhist ecology concept for development temple and community to Eco-Town in Bangkok found the concept of Buddhist ecological can push forward monks and community accept the importance of sustainable environmental management for making temple to be part of Eco-Town.

Keywords: Eco-Town; Environment Management; Buddhist Ecology

1. บทนำ

แนวคิดการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ที่หมายถึง การพัฒนาเมืองที่มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นแนวคิดที่มีมานานในหลายประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนร่วมกัน ทั้งภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม สิ่งแวดล้อม และสังคม มุ่งเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืน มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาและออกแบบระบบเมืองหรือเขตอุตสาหกรรมให้คล้ายคลึงกับระบบนิเวศทางธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนหลักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Symbiosis) และดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ เพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและพลังงานให้ชนรุ่นหลังมีการพัฒนาเมือง และเขตอุตสาหกรรมในรูปแบบที่เป็นผลดีต่อธุรกิจและต่อสิ่งแวดล้อม ยึดหลักสมดุลของการอนุรักษ์ ประหยัด ทรัพยากรน้ำ การใช้พลังงานอย่างคุ้มค่ามีประสิทธิภาพ การลดปริมาณการใช้สารพิษ การลดปริมาณของเสีย ฯลฯ

โดยมีข้อกำหนดคุณลักษณะมาตรฐานเป็นเมืองเชิงนิเวศ 5 มิติ ได้แก่ กายภาพ สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการบริหารจัดการเพื่อให้ชุมชนเขตอุตสาหกรรมอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อหนุนและยั่งยืน แนวคิดเมืองนิเวศนั้น เน้นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต ประชากร ชุมชน ระบบนิเวศ และชีวบริเวณ ซึ่งจะต้องมีการจัดการแบบบูรณาการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

กรุงเทพมหานคร เป็นเมืองหลวงและนครที่มีประชากรมากที่สุดของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการปกครอง การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การเงิน การธนาคาร การพาณิชย์ การสื่อสาร และความเจริญของประเทศ กรุงเทพมหานครมีพื้นที่ทั้งหมด 1,568.737 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 7 ล้านคน ทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเอกนคร (Primate City) ถึงแม้ว่ากรุงเทพมหานคร จะเป็นศูนย์กลางของประเทศไทย แต่กรุงเทพฯ ก็ยังคงมีปัญหาหลากหลายประการ โดยกรุงเทพมหานคร

กำลังประสบปัญหาวิกฤตเมือง (Urban Crisis) อันเนื่องมาจากการหลั่งไหลของประชาชนเข้าสู่เมืองหลวง ทำให้มีการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วและรุนแรง ซึ่งทำให้เกิดผลตามมาคือระบบนิเวศเสื่อมโทรม ระบบน้ำเสีย ขยะตกค้าง อากาศที่มีมลพิษและฝุ่นละอองเพิ่มขึ้น ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาการจราจร เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ เป็นปัญหาที่จำเป็นต้องมีการแก้ไขอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์เช่นนี้มีได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะกับกรุงเทพมหานครเท่านั้น แต่ได้เคยเกิดขึ้นและกำลังเกิดกับเมืองใหญ่ๆ ทั่วโลก โดยองค์การอนามัยโลกได้ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจังได้ให้การสนับสนุนให้เมืองใหญ่ๆ สร้างและประสานกระบวนการที่ให้อำนาจว่า “Healthy Cities Project” ทั่วโลก ที่ผ่านมากกรุงเทพมหานครได้มีการพัฒนาโครงการต่างๆ เพื่อให้เมืองน่าอยู่ (Healthy Cities) มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง

กรุงเทพมหานคร มีวัดจำนวน 450 วัด ซึ่งแต่ละวัดล้วนมีความผูกพันกับชุมชนและผู้คนจำนวนมากที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมและเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมวัดมากขึ้น และมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการด้านนิเวศวิทยาในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารของกรุงเทพมหานคร และการจัดการของวัดที่มีปริมาณขยะจำนวนมาก ทั้งจากเศษพวงหรีดและเศษอาหารทั่วไป มีมลพิษเกิดขึ้นภายในวัดจากการเผาศพ ควันธูป และกิจกรรมตามความเชื่อ เช่น การเผากระดาษเงิน กระดาษ

ทอง รวมทั้งมีสัตว์เลื้อยจำนวนมาก ทำให้บริเวณภายในวัดกลายเป็นที่สร้างมลพิษและความไม่น่าอภิรมย์หรือเป็นสถานที่สร้างสรรค์ต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม และหากมีกระบวนการจัดการไม่เหมาะสมย่อมจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนและกรุงเทพมหานคร

จากสถานการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นกับกรุงเทพมหานคร และวัดในกรุงเทพมหานคร แสดงให้เห็นถึงแนวคิดและกระบวนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของวัด ทั้งในเชิงปัญหาและกระบวนการจัดการ ซึ่งหากมีการศึกษาวิเคราะห์และพัฒนาระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของวัดที่เหมาะสม โดยการบูรณาการหลักการทางนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเข้าไปด้วย ก็น่าจะทำให้มีแนวทางในการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน นำไปสู่การจัดการเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของกรุงเทพหรือเมืองใหญ่ที่เริ่มต้นจากวิถีสังคมศาสนา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา
2. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งในเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทำการประมวลองค์ความรู้ แนวคิด หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยา พระพุทธศาสนา จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการปฏิบัติการของวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้อง สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) มาจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน นักปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมและประชาชนทั่วไป จำนวน 40 ราย จากวัดที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 4 วัด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) รวมทั้งการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การวิเคราะห์ทางปรากฏการณ์วิทยา การวิเคราะห์จากปัญหาวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นชุดความรู้ และกระบวนการที่ได้จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดและชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยา พระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร และการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) โดยการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานคร

4. สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและหลักปฏิบัตินิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา พบว่า กระบวนทัศน์ของพระพุทธศาสนาต่อการดำรง

ชีวิตและการจัดการสิ่งแวดล้อมมีดังนี้

1.1 ชีวิตเป็นองค์รวมที่ประมวลขึ้น จากองค์ประกอบต่างๆ ทั้งรูปและนาม ซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์กัน เป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล ชีวิตมิได้มีสภาพที่เที่ยงแท้ ยั่งยืนแต่อย่างใด ชีวิตมีสภาพแห่งการกำเนิดขึ้น การเจริญเติบโต มีพัฒนาการ มีความเจ็บไข้ได้ป่วย มีความเสื่อมโทรมไป และสุดท้ายมีความตาย เป็นสิ่งสุดท้ายที่ทุกๆ ชีวิตจะต้องประสบ ชีวิตและความตายเป็นสิ่งที่คู่กันเสมอ และชีวิตล้วนแต่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่แวดล้อม

1.2 วิธีการจัดการและการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนานั้น พบว่า พระพุทธศาสนานั้น ให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่ามากที่สุด และให้ภิกษุอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างทะนุถนอม เพราะหากสิ่งแวดล้อมสูญเสียไป ชีวิตก็อยู่ไม่ได้เหมือนกัน เพราะทุกสิ่งจะมีการอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์ต้องอยู่กับธรรมชาติจึงจะมีความสุข ถ้าอยู่อย่างแปลกแยกจากธรรมชาติ หรือธรรมชาติเสื่อมโทรมไปก็จะขาดสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ มีชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมเทียม ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด สิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัย เช่น มีสารเคมีเจือปนมากทำให้เกิดอันตราย เช่น เป็นมะเร็ง มีความพิการสมองเสื่อม ภูมิคุ้มกันบกพร่อง การที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่กลับทำลายธรรมชาติเสียเอง แสดงว่ามนุษย์ไม่เป็นธรรมชาติ การที่มนุษย์เป็นธรรมชาติเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็เพราะสมองของมนุษย์ทำให้มนุษย์โลภได้มาก

และมีความสามารถที่จะทำความโลภได้มาก มนุษย์จึงต้องการการศึกษาที่จะทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ หรือธรรมะ ปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับกระบวนการทัศน์การพัฒนาด้านนิเวศวิทยาเพื่อให้เห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นมีแนวคิด หลักการที่สอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยาและการพัฒนาในมุมมองหรือกระบวนการทัศน์ใหม่ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. รูปแบบและกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา ผลจากการศึกษาวิจัยในภาคสนามเพื่อพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานครนั้น พบว่า กระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครนั้นส่วนใหญ่เป็นการดำเนินการตามผังภูมิทัศน์ของวัดที่มีอยู่ในอดีต มีกระบวนการจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การจัดการของเสีย การทำความสะอาด รวมไปถึงการจัดการสภาพแวดล้อมทั่วไปอยู่ในระดับต่ำ ต่อมาเมื่อมีการศึกษาและพัฒนาร่วมกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยอาศัยแนวคิด 5 ส การออกภูมิสถาปัตยกรรม และการจัดการนิเวศวิทยาเชิงพุทธ โดยมีขั้นตอนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดใน 7 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาสาเหตุและผลกระทบด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานคร ที่จะนำไปสู่การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

2.2 การศึกษารวบรวมเอกสารชุดความรู้ เช่น หลัก 5 ส การออกแบบผังบริเวณ (Landscape) และกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา

2.3 การศึกษาและพัฒนากิจกรรม เช่น การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในวันสำคัญทางศาสนา การลดปริมาณสิ่งของที่ใช้ในงานประเพณีต่างๆ พร้อมค้นหาปัจจัยเกื้อกูลต่อการเสริมสร้างและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของวัดในกรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา

2.4 ดำเนินการการบูรณาการองค์ความรู้ตามหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) ของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานคร โดยอาศัยหลักการต่างๆ และหลักวิทยาศาสตร์ในการตรวจวิเคราะห์ผลกระทบจากน้ำ อากาศ และการจัดการขยะในพื้นที่ของวัดและชุมชน

2.5 การพัฒนาแนวทางการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town) และแผนงานต่างๆ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยมีการวิเคราะห์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

2.6 สร้างเครือข่ายวัดและชุมชน เพื่อขยายผลการจัดการสิ่งแวดล้อมและให้ความรู้กับชุมชนเพื่อสร้างต้นแบบการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.7 จัดทำผลสรุปจากการวิจัยและประมวลองค์ความรู้ และการปฏิบัติการด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศ (Eco-Town)

3. ผลการพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า การพัฒนาระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาของวัดในกรุงเทพมหานครตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธนั้น พบว่า ทั้ง 4 วัด มีกระบวนการจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น โดยมีการวางแผนการศึกษาที่คำนึงถึงวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธ ภูมิสถาปัตยกรรมความยั่งยืนตามหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ และการจัดการในสังคมเมือง ผลที่เกิดขึ้นทำให้วัดมีการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมที่สวยงามมากขึ้นเป็นระบบที่เอื้อต่อการสร้างผังเมืองขนาดเล็ก โดยมีการดำเนินการในลักษณะของเครือข่ายการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกับวิถีชุมชนกรุงเทพมหานคร มีขั้นตอนที่สำคัญ 7 ประการ คือ

3.1 การรักษาความสะอาดด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ รวมทั้งคุณภาพของที่อยู่อาศัยภายในวัดและชุมชน

3.2 มีการออกแบบบริเวณสถานที่ต่างๆ โดยเชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่ยึดโยงการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลอย่างยั่งยืนนาน

3.3 ชุมชนมีความเกื้อกูลและไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดควบคุมและตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตสุขภาพอนามัยและการกินดีอยู่ดี

3.4 มีการพัฒนากิจกรรมที่สนองตอบความจำเป็นพื้นฐาน (อาหาร น้ำ ที่พักอาศัย รายได้ ความปลอดภัย และการมีงานทำ)

3.5 มีการพัฒนาระบบและกลไกการระดมความคิด ประสพการณ์ และทรัพยากรอันหลากหลายจากการประสานงาน การติดต่อและการทำงานร่วมกับชุมชน

3.6 เสริมสร้างการเชื่อมโยงมรดกทางวัฒนธรรม สภาพทางชีวภาพอันดีงาม รวมทั้งเอกลักษณ์ของกลุ่มชนในชุมชนของแต่ละชุมชน

3.7 มีการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานที่สามารถขับเคลื่อนโครงการให้บรรลุเป้าหมายโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

โดยวัดและเมือง มีการกำหนดให้วัดและเมืองน่าอยู่ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนี้

ด้านกายภาพ เช่น ให้เป็นเมืองที่มีระเบียบการวางผังเมืองที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างชัดเจน มีการวางแผนและจัดบริการโครงสร้างพื้นฐานได้ทันต่อความต้องการมีระบบคมนาคมขนส่งที่สะดวก ปลอดภัย และไม่สิ้นเปลือง มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ พื้นที่สีเขียวและที่ว่างโล่งอย่างพอเพียง มีระบบบำบัดน้ำเสีย กำจัดขยะอย่างเหมาะสม

ด้านสังคม ประกอบด้วย ประชาชนได้รับการศึกษา ความรู้ การฝึกอบรม ข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวาง มีบริการสาธารณสุขและบริการสาธารณะอื่นๆ ที่พอเพียงและสะดวก มีความปลอดภัยในการดำรงชีวิตและรักษาทรัพย์สิน มีคดีอาชญากรรม ยาเสพติดจำนวนน้อย

ด้านเศรษฐกิจ เช่น มีบรรยากาศที่ดีสำหรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ค่าครองชีพไม่สูง

ประชาชนมีงานทำและมีการประกอบสัมมาอาชีพที่ดี ประชาชนมีที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานเพียงพอ และค่าใช้จ่ายไม่แพง

ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น สามารถควบคุมมลภาวะทางน้ำ อากาศ ดิน และเสียง เป็นเมืองมีจิตวิญญาณและความสุนทรีย์ที่ประชาชนมีความภาคภูมิใจและช่วยกันบำรุงรักษาไว้ ซึ่งมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ด้านการบริหารและการจัดการ เช่น มีความโปร่งใสและยุติธรรม ภาคีการพัฒนาทุกระดับมีส่วนร่วมในการวางแผนการพัฒนาเมือง สิทธิของประชาชนและความยุติธรรมได้รับการคุ้มครอง มีประสิทธิภาพและยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก และประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน

4. ผลการศึกษาการบูรณาการหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเมืองเชิงนิเวศของวัดและชุมชนในกรุงเทพมหานครพบว่า วัดและชุมชนสามารถนำหลักการนิเวศวิทยาเชิงพุทธมาสร้างแนวคิด และกระบวนการที่ทำให้พระสงฆ์และชุมชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มีกระบวนการที่คำนึงถึงความยั่งยืน มีการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัดที่เป็นระบบมากขึ้น เพื่อเป็น Eco-Town โดยมีการจัดการเชิงความคิดเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ดังนี้

4.1 เน้นความสอดคล้องกับธรรมชาติและเรียบง่าย

4.2 แสวงหาเป้าหมายที่ไม่ใช่วัตถุและความยั่งยืนยาวนาน

4.3 มีการแบ่งปันทรัพยากร

4.4 ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

4.5 ส่งเสริมองค์กรขนาดเล็กและกระจายอำนาจ

4.6 พัฒนาโครงสร้างแบบมีส่วนร่วมเน้นหลักประชาธิปไตย

4.7 สร้างกระบวนการแบบเครือข่ายพันธมิตร-เชื่อมโยง

4.8 นำสู่เป้าหมาย คือ ความสุขและความยั่งยืน

4.9 การให้ความสำคัญกับจิตใจปัญญา วัดผลด้วยความเป็นมนุษย์

5. อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนานั้น มีกระบวนการที่สอดคล้องกับหลักนิเวศวิทยาแนวสิก เป็นไปเพื่อธรรมชาติและความยั่งยืน ไม่ส่งเสริมการโลภ การกอบโกย การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่เน้นความเรียบง่าย ความมักน้อย สันโดษ ดังนั้น แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเน้นที่ความยั่งยืน การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพา ไม่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และที่สำคัญ คือ การใช้ธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนา มนุษย์เรานั้นมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจ

แจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังที่ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) กล่าวไว้ว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลก รวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้” เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์ สัตว์และพืช การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ จะแยกจากกันไม่ได้ ฉะนั้น มนุษย์จำต้องรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทำลายให้เสียความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา

6. ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานภาครัฐ วัด ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคธุรกิจเอกชน ควรนำหลักการดังกล่าวไปส่งเสริมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความรับผิดชอบต่อสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยจัดทำโครงการพัฒนาทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็นทางสังคม เช่น สิ่งแวดล้อม การสาธารณสุข การศึกษา เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมในการพัฒนาประเทศชาติ

2. ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีการพัฒนา เช่น วัด ชุมชน องค์กรธุรกิจ เข้ากับกิจกรรมการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่างๆ และส่งเสริมกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความรับผิดชอบต่อสังคมในพื้นที่ เช่น กำหนดให้วัดเป็นสถานที่อนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3. พระสงฆ์ วัด ชุมชน องค์กรธุรกิจ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความรับผิดชอบต่อสังคมภายในพื้นที่ของตนเอง เพื่อเสริมสร้างจิตอาสาในการพัฒนาสังคม

4. พระสงฆ์และชุมชน ควรจัดทำแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยประสานงานกับภาครัฐและเอกชน เพื่อให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพราะที่ผ่านมา พระสงฆ์กับภาครัฐต่างฝ่ายต่างทำ ไม่มีการประสานการทำงาน จนบางครั้งภาครัฐไม่เข้าใจการทำงานของพระสงฆ์ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นและพระสงฆ์ก็ขาดความรู้ด้านการอนุรักษ์ที่ถูกต้องวิธีจึงทำให้การทำงานไม่บรรลุเป้าหมาย

5. พระสงฆ์และชุมชน ควรประยุกต์หลักพระวินัยเพื่อการอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับธรรมะเป็นไปในแนวเดียวกับธรรมะ เพราะในอดีตกาลพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยแก่พระสงฆ์ก็เพื่อให้เป็นระเบียบสำหรับฝึกกาย วาจาให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม เพื่อนำให้เข้าถึงธรรมเป็นการจัดระเบียบชีวิตให้พัฒนายิ่งขึ้น โดยอาศัยพระวินัยดังกล่าว

References

- Capra, Fritjof. (1997). *The Web of Life : a New Scientific Understanding of Living Systems*. New York : Anchor Books.
- Clean Japan Center. (1995). *Law for Promotion of Sorted Collection and Recycling of Containers and Packaging*. Japan.
- Durant, Will and Durant, Ariel. (1967). *Rousseau and Revolution*. New York : Simon and Schuster.
- Farah, Mounir A. (1994). *Global insights : People and Cultures*. New York : Glence.
- Phra Promkunaporn (P.A. Payutto). (2000). *Sustainable Development*. Bangkok : Buddhadhamma Foundation.
- Phramaha Suthit Oboun. (2009). *Social Network*. Bangkok : MCU.
- Rousseau, Jean Jacques. (1998). *The Social Contract from du Contract Social Trans*. Hopkins, Haith A.D. Materials Balance for Municipal Solid.
- U.S. (1995). *Environmental Protection Agency. Decision Maker's Guide to Solid Waste Management*. Second Edition, EPA 530R95023.